

Özel Gereksinimli Birey Farkındalığının 4-6 yaş Çocuklarına Kazandırılması

Fatih Kıvanç Erdoğan¹

Sema Baş²

Makale Bilgisi	Öz
DOI: 10.21612/yader.2018.007	
Makale Geçmişi	
Geliş tarihi	03.05.2017
Kabul	12.1.2018
Anahtar Sözcükler	
Okulöncesi eğitim	
Yaratıcı drama	
Özel gereksinimli birey	
Çocuk edebiyatı	
Farkındalık	

Bu araştırmada çocuk edebiyatı ürünlerinden faydalanarak 4-6 yaş çocuklarına yaratıcı drama yöntemiyle özel gereksinimli birey farkındalığının kazandırılması amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda çocuk edebiyatı ürünlerinden yaş grubu çocuklarına uygun olan kitaplar belirlenmiş bu kitaplar içerisinden ortopedik, işitme ve zihin olmak üzere üç yetersizlik üzerinde çalışılmıştır. Nicel araştırma modellerinden deneme öncesi, tek grup ön test son test modeliyle ve nitel araştırma modellerinden eylem araştırmasıyla karma olarak desenlenmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama aracı uygulayıcı tarafından geliştirilen, 6 uzmanın görüşleriyle oluşturulmuş bir ölçme aracıdır. Bu ölçme aracı engel ve farklılıklara karşı genel bilgi ve tutum düzeyini, yetersizlik türüne göre bilgi düzeyini ve özel gereksinimli bireylere karşı tutum düzeyini ölçmektedir.

Araştırma sosyo ekonomik düzeyi yüksek 11 çocuğun katılımıyla 10 oturum sürmüş, tüm çocukların son test puanında anlamlı bir artış görülmüştür. Çocukların tamamı farklılık ve engel durumunu fark etme, yetersizlik alanlarında bilgi ve farkındalık kazanma, olumlu tutum geliştirmede puan artışı sağlamıştır.

Bringing Special Needs Individual Awareness to 4-6 Aged Children

Article Info	Abstract
DOI: 10.21612/yader.2018.007	
Article History	
Received	03.05.2017
Accepted	12.1.2018
Keywords	
Pre-school education	
Creative drama	
Special needs individual	
Children's literature	
Awareness	

In this research, it was aimed to gain the awareness of individuals with special needs by means of creative drama for 4-6 year old children by making use of children's literature products. Three books on orthopedics, hearing and the mind were studied from among these books whose books are suitable for children of age group in the direction of purpose. Pre-test, single-group pre-test, post-test model and qualitative research models were designed as mixed from quantitative research models. The data collection tool used in the research is a measuring tool created by the practitioner and created by the opinions of 6 professional. It measures the level of general knowledge and attitudes towards disability and differences, the level of knowledge according to disability and the level of attitudes towards individuals with special needs. The study consisted of 10 sessions with 11 children with high socioeconomic status and a significant increase in the post test scores of all children. All of the children recognized the difference and obstacle, gained knowledge and awareness in the areas of inadequacy, and increased the score without developing a positive attitude.

1 MEB Özel AKD Kids Anaokulu, Öğretmen, E-posta: 94kivanc@gmail.com

2 MEB, Rehber Öğretmen, E-posta: ihsanarasrehber@gmail.com

Giriş

Hızla gelişen dünyamızda gün geçtikçe şiddet, istismar, hak ihlalleri, çatışmalar artmaktadır. Tüm bu olumsuzlukların temelinde karşındakine saygı duyamama, diğerlerini kabul edememe, kutuplaşma, ötekileştirme yer almaktadır. Dünyanın herkes için yaşanabilir olması, insan haklarına saygı, herkes için adalet ve eşitlik temelinde düşünüldüğünde farklılıklara saygı önemli bir konudur. Farklılıklar içerisinde ırk, renk, dil, cinsiyet farklılıkları olduğu gibi sağlık sorunları ve engeli olan bireyler yer almaktadır (Aktan, 2011; Erdoğan, 2017).

Hümanistik yaklaşım her bireyin biricik olduğunu vurgular. Bu vurgu bağlamında herkesin özel olması ve bütünleşmiş bir dünya hedeflenir fakat olumsuz tutumlar sonucunda toplumda ötekileştirmeler meydana gelir. Ötekileştirmeye en çok maruz kalanlar yukarıda bahsettiğimiz farklı kişilerdir. (Gürdal-Ünal, 2011).

Son yıllarda gelişen tanılamalar ve tüm çocukların eğitim hakkını sahiplenmeye çalışması beraberinde okullardaki özel gereksinimli bireylerin sayısını artırmıştır. Özel gereksinimli bireylerin toplumsal hayatta daha fazla rol alması ve daha görünür hale gelmesi, beraberinde bu bireylerin sosyal kabul konusunun önemini fazlasıyla gündeme getirmiştir. Okul öncesi eğitimde farklılıklara saygı konusunun yer alması bu ihtiyaçtan doğmuş fakat bu konunun yer alması, özel gereksinimli bireylere karşı tutumlarının olumlu yöne çevrilmesi için yeterli olmamıştır.

Okul öncesi dönem çocukların gelişimlerinin tutum ve düşüncelerin büyük bir kısmının oluşup tamamlandığı son derece önemli bir dönemdir. Bu dönemde farklılıklara saygı duyma ve empatide bulunma becerilerinin gelişmesi çok önemlidir. Okul öncesi dönemdeki çocuklar, kendilerinden farklı bir dili konuşan, ten rengi kendisinden koyu ya da açık olan, farklı giyinen ya da bedensel engelli olan çocuklarla oynamayı red edebilirler (Aktan, 2011). 4-6 yaş çocukları ilk kez karşılaştıkları durumu genellikle yadırgama ve dışlama eğilimi de gösterebilirler. Aynı zamanda bu dönemdeki çocuklar çevrelerine karşı da tutum oluşturmaya başlarlar(Gurian 2010) .

Tutum kişinin belirli bir insana, gruba nesneye, olaya vb. yönelik olumlu ve olumsuz bir şekilde hissetmesine veya davranmasına yol açan istikrarlı, yargısal bir eğilim olarak tanımlanmaktadır(Budak, 2000). Çocuklar, tutum oluşturmada diğer çocuklardan, yetişkinlerden, kitle iletişim araçlarından ve toplumdan etkilenirler. Özellikle ailelerin tutum geliştirme üzerinde etkisi büyüktür(Özyürek 2006). Çocukların ayrımcılık yanlısı düşünceleri öncelikle ailelerinden öğrendiklerini, bu sebepten dolayı ailelerin farklılıklara karşı saygılı olma konularında bilgilendirilmesi, farkındalıklarının artırılması ve okulöncesi eğitim kurumlarında ailelerle birlikte yürütülebilecek etkinlikler düzenlenmesine dikkat çekmiştir (Aktan ve Divrenge, 2010).

Farklılıklara karşı olumlu tutumlar geliştirme ve hoşgörülü olma eğitimle mümkündür. Bu nedenle çocukların tutum geliştirmesinde en büyük etkenlerden biri olan ebeveynler de araştırma grubuna dâhil edilmiştir. Araştırmanın son oturumu ebeveyn katılımı yapılarak ebeveynlerin özel gereksinimli bireyler hakkında farkındalık kazanması, bu kazanım sürecinin yaratıcı drama ile yapılıyor olmasıyla, kalıcılığı artırmak ve yaratıcı dramanın tanınması ve yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Okulöncesi dönemdeki çocukların geliştirdiği olumlu tutum, çevrelerinde gördüğü farklı bireylere saygı duyma konusunda oldukça önemlidir. Özel gereksinimli bireylerin kaynaştırma sınıflarında karşılaştığı sorunların başında sosyal kabul görmemeleri, akranları tarafından dışlanmaları

gelmektedir. Sosyal kabul görmeyen özel gereksinimli bireyler gelişimin bir bütün olduğunu düşünüldüğünde tüm gelişim alanlarda akranlarından geride kalabilmektedir. Zaten dezavantajlı olan özel gereksinimli birey bu dışlanma sonucunda sosyal alanlarda kendine yer bulamamakta, ötekileştirilmekte, toplumun bir parçası haline gelememektedir.

Özel gereksinimli birey MEB Özel Eğitim Hizmetleri yönetmeliğinde (2002) ‘özel eğitim gerektiren birey’ terimi altında ‘çeşitli nedenlerle bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren birey’ Eripek tarafından ‘özel gereksinimi olan çocuklar terimi, öğrenme ya da davranış problemleri gösteren çocukları, bedensel özelliği ya da duyuşal yetersizliği olan çocukları olduğu kadar zihinsel olarak üstün ya da özel yetenekli çocukları da içine alan kapsamlı bir terim’ olarak tanımlanmıştır. Ayrıca özel gereksinimli çocuk belirlenmiş standartlara uymazsa ya da başka bir deyişle hazırlanmış olan standartlar çocuğun gereksinimini karşılayamazsa işte o zaman bu çocuk ayrıcalıkları nedeniyle bu ölçütlere uymadığı için özel gereksinimli çocuklar kümelemesinin içinde yer alırlar (Kirk, 1989).

Özel gereksinimli çocuklar;

1. Birden fazla yetersizlik
2. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu
3. Dil ve konuşma güçlüğü
4. Duygu ve davranış bozukluğu
5. Görme yetersizliği
6. İşitme yetersizliği
7. Kas ve sinir sistemine bağlı yetersizlikler
8. Ortopedik yetersizlik
9. Otizm spektrum bozukluğu
10. Özel öğrenme güçlüğü
11. Süreğen hastalık
12. Üstün zekâ ve üstün yetenek
13. Zihinsel yetersizlik

Olmak üzere on üç alanda sınıflandırılmıştır (MEB, 2006).

Özel gereksinimli çocukların en az kısıtlayıcı ortamda eğitim almaları gereği kaynaştırma eğitimini yaygınlaştırmış, böylece özel gereksinimli çocukların toplumla bütünleşmesi öngörülmüştür. Bu bütünleşme sürecinde özel gereksinimli bireylere karşı geliştirilmesi gereken olumlu tutumun sağlanmasında çocuk edebiyatı ve yaratıcı drama büyük bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Yaratıcı drama ve çocuk edebiyatı olumlu tutumun, empatik becerilerin, farkındalıkların, sosyal becerilerin, demokratikleşmenin sağlanması ve geliştirilmesinde oldukça etkili iki alandır.

Çocuk edebiyatı kavramının pek çok tanımı yapılmaktadır. Bu tanımlardan başlıca olanlarına bakarsak; ‘iki-ondört yaş arası çocukların ihtiyacını karşılayan, onların hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri çocuk edebiyatını kapsar’ (Tür ve Turla, 2005). Bir başka kaynakta, “iki yaştan başlayarak ergenlik dönemine kadar geçen süreçte çocukların hayat tecrübeleri, ilgi, ihtiyaç, gelişim ve algılama düzeylerine uygun olan nitelikli (estetik ve edebî) metinleri kapsar”

tanımı yer almaktadır (Sinar, 2006). Daha geniş bir tanıma göre çocuk edebiyatı, erken çocukluk döneminde başlayan ve ergenlik dönemini de kapsayan yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten, estetik kaygılarla yazılmış her türlü yazınsal eserlerdir (Erdal, 2008; Gemalmayan, 2011).

Çocuk edebiyatının amacı ve işlevine bakıldığında bu kitaplar ‘bazıları için hayal gücünü genişleten, sosyal davranışlar geliştiren, problemlerle baş etmeyi sağlayan veya birçok konuyu tartışma olanağı sunan eserlerdir (Hunt 1999). Kitaplar çocukların farklılıkları algılamaları ve farklılıklara karşı duyarlılık geliştirmelerinde son derece önemli bir yere sahiptir. Ayrıca hikâyeler ön yargıları fark ederek onlarla başa çıkma yolları aramalarını sağlar (Aktan, 2011). Ayrıca çocuk kitaplarının sunduğu kurgusallık ve farklı durumlar sayesinde ‘başkalarının yaşamlarına farkındalıklarını geliştirerek empati kurma, yardım etme, işbirliğinde bulunma gibi sosyal becerilerin gelişimine yardımcı olmaktadır (Gönen ve Veziroğlu 2015).

Özel gereksinimli bireylerin de düzenlenmemiş ya da herkes için dizayn edilmemiş çevrelerde yardıma ihtiyaç duymaları, zaman zaman iş paylaşmaya ihtiyaç duymaları bu ihtiyaçların karşılanma durumlarının fark edilmesinde ve çözümlenmesinde çocuk edebiyatının etkili olacağı düşünülmektedir.

Günümüz eğitim anlayışında öğretmenin rehberlik süreci, neden sonuç ilişkileri kurabilmeyi, problem çözme becerilerini geliştirmeyi, iyi bir gözlemci olabilmeyi, duygu ve düşüncelerini çeşitli yollarla ifade edebilmeyi, grupla birlikte çalışmayı, yaratıcı ve estetik bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir (Kandır, 2003). Çocuklarda hedeflenen bu davranış ve becerilerin kazandırılması yaparak yaşayarak eğitim yöntemlerinden ve etkinliklerinden geçmektedir. Bu yöntemlerden bir tanesi de yaratıcı dramadır (Erbay, 2009). Yaratıcı drama empatik becerileri ve farkındalıkları geliştirmede etkili olduğu yapılan birçok araştırmada görülmüştür.

Yaratıcı drama bir grubu oluşturan üyelerin yaşam deneyimlerinden yola çıkarak, bir amacın, düşüncenin, doğaçlama, rol oynama ve diğer tekniklerden yararlanılarak canlandırılmasıdır. Bu canlandırma süreçleri deneyimli lider/öğretmen tarafından yürütülürken şimdi ve burada ilkesine, kendiliğindenliğe, mış gibi yapma dayalıdır ve oyunun genel özelliklerinden yararlanır (Adıgüzel, 2013). Ayrıca Isenberg ve Jalongo (1993) yaratıcı dramayı, çocukların bedensel ve kinestetik kapasitelerini arttırarak, grupla çalışma becerilerini ve birlikte öğrenme becerilerini geliştirdikleri bir süreç olarak tanımlarken, Starko (2004)’ya göre yaratıcı drama çalışmaları, öğrencilerin kendi düşünce ve vücutlarını kullanarak fikirlerini açığa çıkarmalarıdır.

Tüm bu bilgiler ışığında toplumda özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarının fark edilmesi, daha iyi anlaşılması ve olumlu tutumların geliştirilmesi hem normal gelişim gösteren bireylere, hem özel gereksinimli bireylere birçok fayda sağlayacaktır. Tüm bireylerin mutluluğu toplumu daha yaşanabilir, farkındalığı yüksek, saygılı ve bütünleşmiş kılacaktır. Bu becerilerin geliştirilmesi için de bu çalışmada en etkili iki alan harmanlanarak kullanılacaktır.

Araştırma süresinin kısa olması, araştırmanın en verimli hale getirilmesi ve kazanımların çocuğa uygunluğu açısından özel gereksinim alanlarının tamamı için bir farkındalık kazandırılması mümkün olmamış, bu da araştırmayı sınırlı hale getirmiştir. 4-6 yaş çocuklarının işlem öncesi dönemde olmaları nedeniyle farklılığı en somut şekilde görmek, bilmek, buna göre çözümler ve olumlu tutum geliştirmesini sağlamak amacıyla özel gereksinim alanlarını belirlerken seçici olunmuştur.

Özel gereksinimli kahramanlar içeren çocuk edebiyatı ürünleri oldukça azdır. Var olan kitapların içerisinde en kolay ulaşılabilir ve yaş grubuna uygunluğu açısından Tübitak yayınlarının erken çocukluk kitapları serisi içinde bulunan özel gereksinimli bireyleri konu edinen kitaplar (Yapabilirim, Down Sendromlu Bir Arkadaşım Var, Duyamamak Böyle Bir Şey, Berke'nin Down Sendromu Hikayesi) edinilmiş. Bu kitaplar çocuğa uygunluk açısından incelenmiş ve en somut (çocukların kolayca kavrayabileceği) ve en sık rastlanan özel gereksinim türlerinden üçünde karar kılınmıştır. Kazanımı düşünülen özel gereksinim alanları ise zihin yetersizliği içerisinde yer alan down sendromu, işitme yetersizliği ve ortopedik yetersizliktir. Yine kolay ulaşılabilir ve seçilen özel gereksinim türünden birini içeren Yapı Kredi Yayınlarının "Farklı ama Aynı" kitabı da araştırmaya dahil edilmiştir. Ayrıca farklı olmak ile ilgili yapılan atölyelerde de iki masal(Çirkin Ördek Yavrusu, Cırttan) kullanılmıştır.

Zihin yetersizliği olan bireyler: zihinsel işlevlerin ve kavramsal ve sosyal ve pratik uyumsal becerilerde kendini gösteren uyumsuz davranışların her ikisinde de anlamlı sınırlıklar olarak karakterize eden edilen bir yetersizliktir (Eripek 2009) şeklinde ayrıca 5378 sayılı özürülüler kanununa dayalı olarak 2006 yılında tanımlanan yönetmelikte ise 'Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan birey' olarak tanımlanmıştır (Çıkılı, 2013).

İşitme yetersizliği olan bireyler: Akçamete (2009)'ye göre hafiften çok ağır şiddete kadar sıralanabilen işitme güçlüğü belirten sağır ve ağır işiten alt gruplarını içeren yetersizlik olarak, MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (26184 sayılı ve 2006 tarihli) 'işitme duyarlılığının kısmen ya da tamamen yetersizliğinden dolayı konuşmayı edinmede, dili kullanmada ve iletişimde güçlük nedeniyle bireyin eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi olarak tanımlanmaktadır.

Ortopedik yetersizliği olan bireyler: sinir sisteminin zedelenmesi, hastalıklar, kazalar ve genetik problemler nedeniyle kas, iskelet ve eklemlerin işlevlerini getirmemesi, sonucunda meydana gelen hareket ile ilgili yetersizlik olarak (Kobal, 2009) ya da sinir sisteminin zedelenmesi, kazalar, travmalar, doğumsal anomaliler, hastalıklar ya da genetik problemler nedeniyle kas, iskelet ve eklemlerin işlevlerini yerine getirememesi olarak tanımlanmaktadır (Sazak, 2010).

Yukarıda bahsedilen üç yetersizlik grubuna karşı farkındalık çocuklarda en etkili olan ve çocuklar tarafından sevilip, talep edilen iki alanın birleştirilmesiyle kazandırılmaya çalışılmıştır.

Erken çocukluk dönemi gelişimin en hızlı olduğu dönemdir ve bu dönemde farklılıklara saygıyı, empati becerisini geliştirmeyi hedeflemek ve bu konuda çalışmalar yapmak oldukça önemlidir. Çocukların nasıl öğrendikleri, öğrenmeye nasıl teşvik edildikleri, ne öğrendikleri kadar önemlidir. Bu göz önüne alınarak eğitim programları oluşturulursa; farklılıklara saygı duyan, farklılıkları kutlayan, çatışma ve ön yargılardan uzak, barış ve hoşgörü içerisinde yaşayan insanların bir arada olduğu bir toplum ve dünya yaratılmış olunur. (Aktan, 2011).

Araştırmanın amacı çocuk edebiyatı örneklerinden yola çıkılarak özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalığın 4-6 yaş çocuklarına kazandırılmasıdır. Bu amaç içerisinde çocukların farklılıklara saygı duyması, özel gereksinimli bireylere karşı farkındalıklarının ve olumlu tutumlarının oluşması, işitme, zihin ve ortopedik yetersizlikler hakkında bilgi sahibi olması hedeflenilmektedir.

Bu araştırmayla çocuk kitaplarından faydalanarak hazırlanan yaratıcı drama oturumları çocukların özel gereksinimli bireyler ve farklılığa karşı genel bilgi ve olumlu tutum geliştirmelerinde, özel gereksinim türlerine göre bilgi düzeylerini arttırmada, özel gereksinimli bireylere karşı olumlu tutum kazanmalarında etkili midir? sorularına cevap aranmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma nicel araştırma modellerinden tek grup ön test son test modeliyle ve nitel tarama modeliyle karma olarak desenlenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma Konya’da özel bir anaokuluna devam eden 4-6 yaş aralığında dört kız, yedi erkek toplam on bir öğrenciden oluşturulmuştur. Bu öğrencilerin ailelerine araştırma hakkında bilgi verilmiş ve yazılı olarak izin dilekçeleri alınmıştır. Tüm çocukların yaratıcı drama yaşantısı vardır ve tüm çocuklar birbirlerini tanımaktadır. Çalışmanın bu grupta yapılmasında yaş, gelişim ve cinsiyet açısından homojen özellikler göstermesi etkili olmuştur. Yaratıcı drama oturumları araştırmacı tarafından hazırlanmış bir uzman tarafından kontrol edilmiştir. Uygulama haftada 2 saat olmak üzere 10 oturumda toplam 20 saatte tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmaya başlamadan önce Türkçeye uyarlanmış konuya uygun bilgi ya da tutum ölçen bir ölçek olup olmadığı araştırılmış, böyle bir ölçek bulunmadığı görülmüştür. Bu yüzden çocukların özel gereksinimli bireyler hakkında bilgi ve tutum düzeylerini belirlemek için bir anket geliştirilmiştir. Anket geliştirilirken sosyal uyum ölçekleri, yetişkinler için olan tutum ölçekleri gözden geçirilmiştir. Anketin taslağı hazırlandıktan sonra iki uzman psikolog, bir uzman okul öncesi öğretmeni, bir özel eğitim alanında yardımcı doçent ve okul öncesi alanında ölçme konusunu çalışan bir doçentten görüş alınmış, verilen önerilerle anket düzeltildikten sonra, düzeltilmiş anket çocuk gelişimi alanında çalışan bir yardımcı doçent ve okul öncesinde ölçme çalışan bir doçente sunulmuş ve tekrar düzeltilmiştir. Toplamda 6 uzmanın görüşü sonucunda oluşturulan anket ile pilot bir uygulama yapılmış, bu uygulamada iki sorunun geçerli olmadığı bir görselin de uygun olmadığı görülmüş tekrar düzeltilmiştir.

Hazırlanan bu anket üç kısımdan oluşmuştur. Anket üç alanda öğrencinin özel gereksinim ve farklılığa karşı genel bilgisini, özel engel alanları hakkındaki bilgisini ve özel gereksinimli bireylere karşı tutumunu ortaya koymayı amaçlamış, bu yapılırken görsellerden yararlanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Veri toplama işlemi araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Her çocuk tek tek okuldaki bir sınıfa davet edilmiş, bir masada karşılıklı oturulmuş ve araştırmacı tarafından “Şimdi sana bazı kartlar gösterip sorular soracağım ve verdiğin cevapları yazacağım, hazırsan başlayalım.” yönergesi verilmiştir. Yönergenin ardından on bir çocuk araştırma başlamadan bir gün önce ölçülmüş, veriler kayıt altına alınarak ön test puanları oluşturulmuştur.

Araştırmanın bitmesinden bir gün sonra da aynı şekilde veriler toplanarak son test puanları oluşturulmuştur.

Puanlar oluşturulurken çocukların her soruya verdiği doğru ya da uygun puanlar bir puan olacak şekilde puanlanmıştır. Örneğin “işitme engelli birey kimdir” sorusuna çocuğun vereceği “duyamayan kişidir, işitmeyen kişidir, işaret dili kullanan kişidir, işitme cihazı takan kişidir” gibi cevapların her biri bir puan olarak değerlendirilmiştir.

Nitel veriler araştırma sürecinde araştırmacı çalışmanın güvenilirliğini artırmak için çalışma grubunun öğretmenlerinden yazılı gözlemleri, farklı zamanlarda toplamıştır. Yaratıcı drama oturumlarını uygulayan araştırmacı tarafından günlük kayıtlar tutulmuştur.

Verilerin Analizi

Toplanan puanlar SPSS 21 paket programıyla Wilcoxon Signed Ranks Tests olarak analiz edilmiştir bu test; aynı denekler üzerinde iki farklı zamanda yapılan ölçümlerden elde edilen puanların değerlendirilmesinde, herhangi bir becerinin geliştirilmesinde kullanılmak amacıyla hazırlanan X programının etkililiğinin araştırılmasında kullanılabilir (Büyüköztürk, 2005). Katılımcı puanlarının anlamlı olup olmadığı bulgularda yorumlanmıştır. Nitel veriler betimsel analiz yoluyla yorumlanmıştır,

Bulgular

Tablo 1. Toplam Puanlar

Test	N	A.Ort	Std.Sapma	Z	P
Öntest	11	8,9091	2,34327	-2,934	.003
Sontest	11	29,9091	10,8393		

Bu tabloda katılımcıların ankete verdiği cevaplar sonucunda elde edilen verilerin analizi gösterilmektedir. Ankette katılımcının engel ve farklılığa karşı genel bilgi ve tutum düzeyi, engel türüne göre bilgi ve farkındalık düzeyi, engellilere karşı tutumları ölçülmüştür. Tüm katılımcılar uygulamaların sonunda puanları artırmıştır. Tablodaki .003 değerinin anlamlı bir farklılık gösterdiğini ve yapılan oturumların farkındalık kazandırmada etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 2. Genel Bilgi ve Farkındalık Düzeyi

Test	N	A.Ort	Std.Sapma	Z	P
Öntest	11	5,1818	2,04050	-2,938	.003
Sontest	11	10,8182	3,21926		

Katılımcılar bu alanda farklılığı fark etmek, farklılık konusunda çıkarımda bulunmak, özel gereksinimli bireyin nasıl görüldüğü, günlük rutinleri, yeterlikleri, yetersizlik türlerini isimlendirebilmesi, engeli tanımlaması, özel gereksinim durumunun bulaşıcı olup olmadığı, ölçülmeye çalışılmıştır. Bu alanda istatistiksel verilerden anlaşılacağı üzere yaratıcı drama oturumlarının etkili olduğu söylenebilir. Katılımcıların ortalama puanların anlamlı bir artış vardır. Bu artış sayesinde katılımcıların engel, yetersizlik durumunu fark etme ve temel düzeyde bilgi sahibi olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Engel Türüne Göre Bilgi ve Farkındalık Düzeyi

Test	N	A.Ort	Std.Sapma	Z	P
Öntest	11	,364	,9244	-2,937	.003
Sontest	11	15,182	7,5209		

Anketin bu boyutuyla katılımcılardan, bedensel, işitsel ve zihinsel yetersizliği olan bireyi tanımlayabilmesi, yaşadığı zorlukları, kullanabileceği araçları ve cihazları bilmesi, yaşadığı zorluklara çözüm yolları sunabilmesi ve günlük yaşamda ne gibi işler yapabileceği hakkında veri toplanmıştır. Elde edilen puanların analizi yapıldığında tüm katılımcıların sağladığı artışın anlamlı olduğu, ve ortamala puanlara bakılarak yapılan çalışmanın bilgi edinmede çok büyük bir kazanç sağladığını söyleyebiliriz.

Tablo 4. Tutum Düzeyi

Test	N	A.Ort	Std.Sapma	Z	P
Öntest	11	3,637	,9244	-1,474	.140
Sontest	11	4,273	,9045		

Anketin bu boyutunda yetersizliği olan bireylerin fotoğrafları gösterilerek, yetersizliği olan bireylere aynı; sosyal ortamı paylaşma, etkinlikte bulunma isteği, yeterlik ve yetersizlikleri göz önünde buldurarak, gerektiğinde yardımcı olma durumu ölçülmeye çalışmıştır. Yapılan analizle ön test ve son test ortalmalarında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını söylemek mümkündür. Yapılan oturumların tutum düzeyine anlamlı etki etmeyişi; katılımcıların ön test puanlarının zaten yüksek oluşu, anketin bu kısmında alınabilecek en fazla puanın 5 puan olduğundan büyük artışlar için anketin bu kısmının daha da zenginleştirilmesi gerektiğine yorumlamak mümkündür.

Süreç boyunca nicel verileri destekleme adına nitel veriler de toplanmıştır. Bu verilerde farklı atölyelerin sonunda ya da çocukların aralarında konuşmalarında rastlanmaktadır. Oturumlarda şu ifadelerle rastlanmıştır:

Farklılıklarla ilgili atölyede *“Benim gözlerim diğerlerinden farklı mavi o yüzden resimdeki mavilik benim gözlerim”*, *“Ben sarışınım etrafta az sarışın var”* ifadelerinden katılımcıların kendi bedenlerinin de farkına vardığını söylemek mümkündür.

Ortopedik yetersizlikle ilgili olan atölyede yer alan *“ayakları olmadığı için üzülebilir ama bizimle oynayabilir tekerlekli sandalyesiyle, sandalye kapmaca oynarız. Hep kazanır çok da mutlu olur”* ifadesi katılımcıların empatik bir süreç geçirdiğini, yetersizlik durumunun üzücü olabileceğini ama üstünden gelinip, başarılı olacağı etkinliklerinin farkına vardığını ve düzenlemeler yapabildiğini göstermektedir. Yine farklı bir düzenleme olarak *“merdivenleri tekerlekli sandalyeyle çıkmak zor bu yüzden sandalyenin altına yaylar takalım merdiven olunca zıplaya zıpla çıksın”* ifadesini görmek yeni icatların ve yaşamı düzenlemenin habercisi olarak görünebilir.

Zihin engeli ile ilgili atölyede değerlendirme kısmında *“Ben işitme engelli adam çizmek istiyorum”*, *“Down sendromlular Japonlar gibi”* ifadeleriyle katılımcıların farklı yetersizlik türlerine kendi etkinliklerinde yer vermeleri ve yetersizlik özellikleriyle dünyadaki diğer farklı görünüşlerle(çekik göz) ilişki kurmaları, katılımcıların bu durumu içselleştirmeye başladıklarını göstermektedir. *“Ben zihin engellilerle arkadaşlık etmek istiyorum çünkü oyunları geç öğrenir böylelikle daha uzun oynarız”* ifadesinden katılımcıların bir yetersizlik durumunu nasıl bir avantaja dönüştürebildiğini, bakış açısındaki farklılaşmayı görebiliriz.

Beceri küpünü yapmakta zorlanan arkadaşına üç farklı katılımcının “*hepsini yapamayabilirsin, parmakların acımasın, yardıma ihtiyacın var mı?*” sorusunu yöneltmişlerdir. Ayrıca bu konuda Öğretmen1 “*Bana garip gelen şey birbirlerine karşı yardımsever çocuklara dönüştüler ve bunu bize göstermek için değil bizzat istedikleri için yaptılar diyebilirim hepsi için diyemem ama sınıfın %80inde bu bilinç oluşmuş, ihtiyacı olana yardım ederiz ve bunu karşılıksız yaparız. Yani birinin takdiri için değil*” ve öğretmen 2: “*çocukların yardımlaşma konusunda daha özverili ve içselleştirilmiş bir eylemde bulduklarını gözlemledim*” ifadesindeki göze çarpan en büyük ortak nokta üç eğitimcinin de gözlediği içselleştirilmiş yardım etme davranışıdır. Bu kazanımların uygulamaya dönüşmesi ve çocukların yalnızca özel gereksinimli bireylere değil, birbirlerine karşı da duyarlılık geliştirdiğidir. Yaratıcı dramın empatik becerileri geliştirdiği alanyazında sıkça yer bulmuştur.

Öğretmen 1’in diğer ifadesinde yer alan “*vücudumuz konusunda yaptırduğum bir etkinlikte çocukların bazı organları eklemediğini gördüm. Gözü eklemediler. Görme engelli olmanın normal bir durum olduğunu kavramışlar. Neden gözü olmadığını sorduğumda olmasa da olabilir, bazen olmaz, yaşamaya devam eder ifadelerinde bulundular*” yola çıkarak katılımcıların, bireylerin birbirinden farklı olabileceğini, bunun olumsuz bir durum olmadığını içselleştirdiğini söylenebilir.

Tartışma

Yapılan araştırma, yaratıcı dramın okul öncesi çocukların özel gereksinimli bireylere karşı farkındalık geliştirmede etkili olduğunu ve hedeflenen kazanımlara ulaşıldığını göstermiştir. Alan yazında yaratıcı dramın farkındalık kazandırmada etkili olduğunu gösterir birçok araştırma vardır. Gökbulut (2006) ebeveynlerle yaptığı çalışmada ana-baba olma farkındalığı kazandırmada, Aydın ve Aykaç(2017) okulöncesi çocuklarına çevre farkındalığı kazandırmada, Kaya, Günay ve Aydın (2015) drama yöntemiyle işlenen değerler eğitimi dersinin çocukların farkındalık düzeyini artırmasında da yaratıcı drama etkili olmuştur. Yapılan araştırmaya en çok benzeyen araştırma ise Tekin ve Madan(2015)’in yaptığı “Biz Engel Tanımayız” projesinde drama yöntemi kullanılarak ilkokul 3. sınıf öğrencileri ile yapılan farkındalık çalışması olduğu söylenebilir. Bu çalışma, daha çok bilgi düzeyinde öğrencileri ölçmüştür ve dramın engelli bireylere karşı farkındalık kazandırmada etkili olduğunu göstermiştir. Tüm bu çalışmaların sonuçları bulgularımızla örtüşen ve beklenen bir sonuçtur.

Sonuç ve Öneriler

Çalışma yapılan öğrencilere çocuk edebiyatı ürünlerinden yola çıkarak engelli farkındalığı kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu amaca yönelik olarak çocuklar ön teste tabi tutulmuş, çocuklar tutum konusunda iyi, genel bilgi ve farkındalık konusunda orta, engele göre bilgi ve farkındalık düzeyinde düşük bir performans göstermişlerdir. Katılımcılara işitme yetersizliği, zihinsel yetersizlik ve ortopedik yetersizlik konusunda kazanımlar hedeflenmiş ve uygulamalar yapılmıştır.

Öğrenciler bu araştırma sayesinde farklılıkları fark etme, engellilerin farkına varma, engellileri tanıma, zihin, işitme ve bedensel engelin özelliklerini bilme, bireylerin yaşadığı zorlukların farkına varma, bu zorluklara çözümler üretme, engelli bireylerin öz yeterliklerini bilme, özel gereksinimli bireylerin kullandığı cihazları ve araçları bilme, engellilere ve farklılıklara karşı olumlu bakış açıları geliştirme, yardımsever olma, anlayışlı olma kazanımlarına ulaşmıştır.

Farklı gözlemcilerden gelen çocukların birbirine yardım etmeleri, bunu normal görmeleri ve bu davranışın içselleştirildiği ifadesi yaratıcı dramının etkililiğini göstermektedir.

Erken çocuklukta böylesine önemli ve hayatla iç içe olan konunun işlenmiş olması ilerde ülkemizin özel gereksinim konusunda daha duyarlı ve dünyamızın daha bütünleşmiş olacağına habercisi olabilir. Çocuklara zorlukların üstesinden gelmek için çözüm üretmek bakış açısıyla sık sık atölyelerde ve testlerde sorulan ne yapılabilir sorusu, yaratıcı düşünme ve tasarlama için atılmış güzel adımlardır ve gelecekte icat edilecek araçların habercisi olma niteliğindedir.

Bu araştırma sonrasında şu önerilerde bulunabilir:

- Çocukların engellilere karşı tutumunu ve farkındalığını ölçmek için daha profesyonel bir ölçek geliştirilebilir.
- Sınıfa kaynaştırma öğrencisi başlamadan önce akran kabulünü artırmak için bu tarz etkinlikler yapılabilir.
- Sadece tek bir özel gereksinim durumunun derinlemesine işlendiği bir araştırma yapılabilir.
- Tüm özel gereksinim alanlarını içine alan geniş ve uzun soluklu bir araştırma yapılabilir.
- Edebiyat sanatçıları daha fazla özel gereksinimli birey barındıran kitaplar yazabilir.
- Tutumların erken çocuklukta oluştuğu düşünülerek ebeveynlere farkındalık eğitimi uzun bir süre verilebilir.
- Özel gereksinime karşı yüksek farkındalığa sahip ebeveyn tutumlarıyla, çocuklarının tutumu arasındaki ilişki araştırılabilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Ö. (2013). *Eğitimde yaratıcı drama*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aktan, K ve Divrenge, M. (2010). *Farkındayım, farklılıklara saygılıyım*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Akçamete, G. (2009). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. (Ed.: A.Ataman) Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Aydın Ö. ve Aykaç N. (2017). Yaratıcı drama ile verilen çevre eğitiminin okul öncesi öğrencilerinin çevre farkındalığına etkisi. *Yaratıcı Drama Dergisi* (11/1), 1-16.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Diken İ. H. (2010). Sazak-Pınar E. İlköğretimde kaynaştırma. Ankara: Pegem Akademi
- Erbay, F. (2009). *Anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarına verilen yaratıcı drama eğitiminin çocukların işitsel muhakeme ve işlem becerilerine etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Erdal, K. (2008). Çocuk edebiyatı ve çocuk kitapları. *Milli Eğitim Dergisi* (178), 156- 165.
- Erdoğan K. (2017). Tübitak yayınları erken çocukluk kitaplığında yer alan özel gereksinimli birey içeren kitapların incelenmesi, *Uluslararası Katılımlı 27. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*. Samsun.
- Eripek, S. (). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. (Ed.: A.Ataman). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Eripek, S. (2002) *Özel eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gemalmayan, R. (2011). Çocuğun imgelemi ve görsel dilin önemi. *III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu* (537-544). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Gökbulut Ö. (2006). Anne baba olma farkındalığı gelişiminde yaratıcı dramının yöntem olarak kullanılması, *Yaratıcı Drama Dergisi*, (1/2), 29-39.
- Gönen, M. ve Veziroğlu, M. (2015). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Gurian, A. (2010). *Siblings of children with special needs*. NYU: Child Study Center.
- Gürdal-Ünal A. (2011). *Türk çocuk edebiyatında engellilik*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın
- Hunt, P.(1999). *Understanding children's literature*. London: Routledge
- Isenberg, J. P. Ve Jalongo, M. R. (1993). *Creative expression and play in the early childhood curriculum*. New York: MacMillan Publishing Company.
- Kandır, A. (2003). *Okul öncesi eğitimde drama teoriden uygulamaya*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kaya Y. ve Günay R. ve Aydın H. (2016). Okul öncesi eğitimde drama yöntemi ile işlenen değerler eğitimi derslerinin farkındalık düzeyi üzerindeki etkisi. *Sakarya University Journal of Education*, (6/1) 23-37
- Kıncal, Y.R. (Ed.). (2015). Köse E. *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kirk, Samuel. (1989). *Exceptional children*. Boston: Houghtin Mifflin.
- Kobal, G.(2009). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. (Ed. A.Ataman)Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- MEB (2006). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*.
- Ormanoğlu Uluğ M. ve Karadeniz G. (Ed.). (2011). Aktan, E. *Okulöncesi çocuk ve...* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özyürek, M. (2006). *Engellilere yönelik tutumların değiştirilmesi*. Ankara: Kök yayıncılık.
- Sezgin V. (Ed.). (2013). Çıkılı, Y. *Özel eğitim*. Ankara: Maya Akademi Yayıncılık.
- Sınar, A. (2006). Türkiye’de çocuk edebiyatı çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. (4/7), 175-225.
- Starko-Alane J. (2004). *Creativity in the classroom: schools of curious delight*. USA: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tekin D. ve Madam R. (2015). Biz engel tanımayız projesi. *Hacettepe University Faculty of Health Science Journal*. (172), 161-174
- Tür, G. ve Turla, A. (2005). *Okul öncesinde çocuk, edebiyat ve kitap*. İstanbul: Ya-Pa.

Ek 1: Örnek Ders Planı

Tarih: 07.12.2016

Konu: Bedensel engel

Grup: Özel Meram Şirin Anaokuluna devam eden 4–6 yaş grubu çocukları (12 öğrenci)

Süre: 120 dakika

Mekân: Özel Meram Şirin Anaokulu Spor Salonu

Yöntem/teknikler: Rol oynama, doğaçlama

Araç-gereçler: Kay kay, basketbol potası, top, oyun hamuru, kağıt, kalem, Yapabilirim kitabı.

Kazanımlar:

Bedensel engelin ne olduğunu bilir.

Bedensel engelli bireyin yaşadığı zorlukları ifade eder.

Bedensel engelli birey için araç tasarlar.

Bedensel engelli bireyin yapabileceği şeyleri ifade eder.

Süreç

Çocuklar çembere davet edilir. Eğitimci her çocuğa bugün kendilerini nasıl hissettiklerini tek tek sorar.

Isınma

1. Etkinlik

Eğitimci basketbol potasını salonun bir kenarına koyar. Çocuklar potaya en uzak olan noktada ikili sıra olurlar. Çocuklar sırayla yürüyerek gelirler ve birer basket atıp yerlerine dönerler. Ardından çocuklar popolarını yerden kaldırmadan oturur şekilde sürünerek basket atmayı denerler. Daha sonra lider çocuklara kay kay verir ve çocuklar kaykaya oturup basket atmayı deneyimler.

Eğitimci hangi şekilde basket atmanın daha kolay olduğunu sorar.

2. Etkinlik

Eğitimci kitabı engelli çocuğun oyunlara katılmadığı kısma kadar okur. Çocuklar müzik eşliğinde yürürler, müzik durduğunda herkes bir eş bulur, yatar ayaklarını birleştirir ve iterler. Eğitimci ayakları olmayan birisiyle bu itme oyununu nasıl oynarız sorusunu sorar. Gelen önerilere göre yeni itme oyunu oynanır.

Çocuklara başka hangi oyunları oynayabilecekleri sorulur.

Canlandırma

3. Etkinlik

Çocuklar eş olurlar biri sandalyeye oturur. Oyun oynamak istediğini söyler. Diğeri ise 'Hayır seninle oynamak istemiyorum.' Der. Tartışır. Çocuklar iki rolü de deneyimlerler.

Çemberde buluşulup nasıl hissettikleri konuşulur.

4. Etkinlik

Eğitmen kitabı engelli çocuğun koniler arasından geçerek basketbol oynadığı kısma kadar okur. Eğitmen potayı, kay kayları ve konileri yerleştirir. Tüm çocuklar bunu deneyimlerler.

5. Etkinlik

Çocuklar yan yana dururlar ve kulaktan kulağa 'zor ama yapabilirsin derler'.

Değerlendirme

6. Etkinlik

Eğitmen çocuklardan oyun hamuru ile tekerlekli sandalye yapmalarını ister.

7. Etkinlik

Eğitmen çocuklara 'haydi şimdi oyun hamurundan yaptığımız tekerlekli sandalyeleri yanımıza alıp okulu gezelim ve bu gezi sırasında tekerlekli sandalye için okulumuz ne kadar uygun tartışalım' der. Çocuklar okulu gezerler.

